

UDK 911.3:312(497.12) = 863

UDC 911.3:312(497.12) = 20

TIPI RASTI ŠTEVILA PREBIVALSTVA V SR SLOVENIJI V DESETLETJU 1971 — 1981

Milan N a t e k *

I. Uvod

Tudi v preteklem desetletju (1971—1981) so raznovrstni družbeno-gospodarski ukrepi neposredno vplivali na spremembo zaposlitvene, socialne in demografske sestave prebivalstva. Odsev omenjenih sprememb se kaže v rasti števila prebivalstva. Pri njeni regionalni različnosti pridejo do veljave tiste pokrajinske značilnosti, ki neposredno vplivajo na sestavo in podobo prebivalstva ter na njegov razvoj.

V desetletju 1971—1981 se je število prebivalcev SR Slovenije povečalo za 9,5%, število zaposlenih od 572.814 na 794.829 (porast za 38,8%; Sl. 81, str. 106). Stopnja rasti števila zaposlenega prebivalstva je bila v tem obdobju v povprečju kar dvakrat višja (3,9%) kot v desetletju 1961—1970 (letno 1,94%). Naglo, ponekod tudi ekstenzivno razraščanje proizvodnih panog in njihovih spremljajočih dejavnosti je odpiralo nova delovna mesta. Marsikje je bilo novih delovnih mest in s tem možnosti za zaposlitev ali pre zaposlitev znatno več kot sta skupaj znašala prirastek domače mlade delovne sile in tisti del starejšega prebivalstva, ki je bil z mehanizacijo kmetijstva in deagrarizacijo podeželja odvzet njegovi proizvodnji. Tako so nastale med posameznimi območji republike čedalje očitnejše razlike v možnostih zaposlitve. Razlike v stopnjah gospodarske in socialne razvitosti med posameznimi predeli so sprožile selitve med njimi, kakor tudi precejšen priliv delavcev in njihovih družin iz drugih republik.

Leta 1981 je bilo v Sloveniji že 61,3% delavcev (1961 le 39,1% in 1971. leta 48,8%), ki so dnevno potovali na delo izven kraja svojega stalnega bivališča. V zadnjih dvajsetih letih se je število zaposlenih v kraju stalnega bivanja povečalo za 2,6%, število vozačev — dnevnih migrantov pa je poraslo od 185.035 na 457.818 oseb, to je za 147,4%. V teh spremembah, ki se kažejo tudi v naglem spreminjanju naselij in pokrajin, poteka hitro razslojevanje kmetijskega prebivalstva (prim. Jak o š, 1983). To potrjujejo tudi naslednji podatki: leta 1981 so nemestna naselja dajala kar 60% vozačev, in samo dve petini jih je bilo iz mestnih naselij. V obdobju 1961—1981 se je delež kmetijskega prebivalstva v SR Sloveniji znižal (deloma tudi

* Dipl. geograf, strokovni svetnik, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Novi trg 4, 61000 Ljubljana, YU.

zaradi spremenjene metodologije) od 30,9% na 9,2%; v zadnjem desetletju se je število kmetijskega prebivalstva zmanjšalo za dobro polovico.

V prikazanih spremembah, ki spremljajo naš najnovejši družbeno-gospodarski in socialni razvoj, nastajajo tiste temeljne vzmeti, ki vplivajo in usmerjajo prebivalstveni razvoj.

Osnovne značilnosti rasti števila prebivalstva v SR Sloveniji v desetletju 1971—1981 so prikazane na osnovi vrednosti njegove biološke rasti in selitvene bilance. To sta tista kompleksna pokazatelja, ki neposredno vplivata na številčne spremembe prebivalstva. Ta prikaz rasti števila prebivalstva na Slovenskem v zadnjem obdobju sloni v glavnem na metodologiji, ki je bila predstavljena in uporabljena že v GV XLVII (N a t e k, 1975; prim. tudi C r k v e n č i č, M a l i č, 1983).

II. Tipi rasti števila prebivalstva in njihove značilnosti

Tudi v obravnavanem desetletju smo imeli v SR Sloveniji pet osnovnih tipov rasti števila prebivalstva. Pri tem pa ugotavljamo, da je prišlo v sedemdesetih letih do pomembnejših sprememb. V tem času je samo 32 občin ohranilo tip rasti števila prebivalstva, kakršnega so imele v šestdesetih letih. Podrobnejša členitev podatkov je pokazala, da selitve čedalje pomembneje vplivajo na rast števila prebivalstva v SR Sloveniji.

V SR Sloveniji smo v obravnavanem desetletju ugotovili naslednje tipe rasti števila prebivalstva (gl. tabelo in sliko 1):

1) V tip močne koncentracije prebivalstva smo uvrstili 10 občin, in sicer Domžale (2)*, Ljubljana-Bežigrad, Ljubljana-Moste, Ljubljana-Šiška, Piran (3), Sevnica (3), Sežana (4), Velenje, Vrhnika (3) in Žalec (2). Zanj je bilo značilno, da je v vseh navedenih občinah pozitivni selitveni saldo presegal naravni prirastek; njuno razmerje je znašalo 1,38 : 1. Območja tega tipa so zavzemala 11,5% SR Slovenije in so imela dobro petino njenega prebivalstva. To so najgostejše obljudene občine (167 ljudi/km²) in so v letu 1980 imele najvišjo vrednost družbenega proizvoda na prebivalca (157.911 din, to je za 20% nad republiškim povprečkom). Občinam tega tipa je pripadalo 28% mestnega življa SR Slovenije. Dve tretjini prebivalstva sta živeli v mestnih naseljih in samo 3,9% je bilo še kmetijskega življa. V zadnjem desetletju se je nominalna vrednost družbenega proizvoda in narodnega dohodka povečala za sedemkrat, število prebivalcev pa skoraj za eno četrtno.

2) Dvaindvajset občin smo uvrstili v tip zmerne koncentracije prebivalstva s priselitvenimi težnjami. Pri njih je naravni prirastek, ki je višji od selitvenega salda, pomembno odločal o stopnji rasti števila prebivalstva. Razmerje med selitveno bilanco in naravnim prirastkom je 1 : 2,13. V ta tip smo uvrstili občine: Brežice (4), Celje, Grosuplje (3), Izola, Jesenice (3), Kamnik, Koper (1), Kranj, Krško (4), Ljubljana-Vič (1), Logatec (3), Maribor, Metlika (3), Nova Gorica, Novo mesto (3), Radovljica (3), Slovenj Gradec (3), Slovenska Bistrica (3), Slovenske Konjice (3), Šentjur pri Celju (4), Škofja Loka (3) in Trzin (3). Pri tem ugotavljamo, da je samo šest občin iz prejšnjega obdobja ohranilo isti tip prebivalstvene rasti. V občinah Ko-

* Številka v oklepaju kaže tip, v katerem je bila občina v desetletju 1961 — 1971. Pri občinah, ki niso spremenile osnovnega tipa rasti prebivalstva, to ni posebej označeno.

Tabela: Nekateri poglobljeni pokazatelji prebivalstvenih sprememb po tipih rasti števila prebivalstva v SR Sloveniji v desetletju 1971—1981

Tip rasti števila prebivalstva	Število občin	Površina (v km ²)	Število rojstev	Število umrlih	Naravni prirastek	Selitveni saldo	Število prebivalcev 1971	Število prebivalcev 1981	Število mestnega prebivalstva 1981. leta	Število kmetijskega prebivalstva 1981
R ₂	10	2.330	60.539	29.133	31.406	43.305	314.392	389.103	256.952	15.085
R ₃	22	8.032	138.229	79.346	58.883	27.717	793.907	880.506	462.457	61.882
R ₄	19	6.969	69.561	48.844	20.717	-7.581	433.076	446.213	139.278	72.293
P ₁	8	1.986	24.802	19.111	5.691	-14.904	163.831	154.618	61.546	22.936
P _{1a}	7	1.981	19.131	14.433	4.698	-6.062	123.697	122.333	29.261	22.878
P ₂	1	939	2.913	3.152	-239	-268	21.931	21.424	5.299	1.168
SRS	60	20.256	296.044	179.586	116.458	48.269	1.727.137	1.891.864	925.532	173.364

Opomba:

 R₂ = Močna koncentracija prebivalstva;

 R₃ = Zmerna koncentracija prebivalstva;

 R₄ = Zmerna depopulacija;

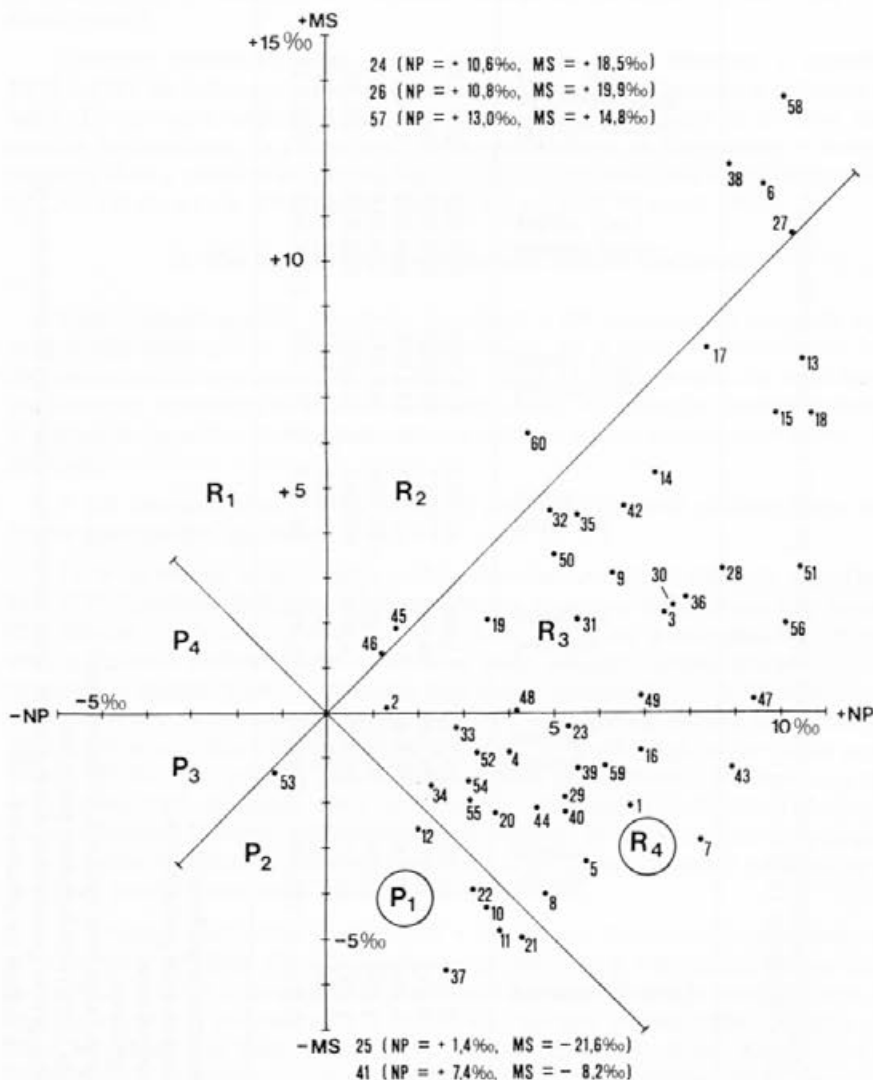
 P₁ = Močna depopulacija;

 P_{1a} = Močna depopulacija brez občine Ljubljana-Center;

 P₂ = Začetni znaki izumiranja kulturne pokrajine.

Podrobnejši grafični prikaz posameznih demografskih tipov oziroma tipov rasti števila prebivalcev je prikazan na sliki 1 in opisan na straneh 44—48.

per in Ljubljana-Vič, ki sta bili v prejšnjem desetletju v prvem tipu, se je v zadnjem času vrednost selitvenega salda zmanjšala pod stopnjo naravnega prirastka; v vseh drugih občinah pa se je negativna selitvena bilanca spremenila v pozitivno.

Izdelano: GIAM ZRC SAZU, 1984

Sl. 1. Osnovni tipi rasti števila prebivalstva v SR Sloveniji v desetletju 1971 — 1981 — Fig. 1. Basic Types of Population Growth in the S.R. of Slovenia During 1971 — 1981

(+, -) MS = Selitveni saldo — Migration balance

(+, -) NP = Naravni prirastek — Natural increase

1, 2, ... 60 = Zaporedne številke občin — Running numbers refer to individual communes

Območja zmerne rasti števila prebivalstva so zavzemala dve petini SR Slovenije in so imela 47% njenega prebivalstva. Povprečna gostota naseljenosti je znašala 110 ljudi/km². V zadnjem desetletju se je število ljudi v teh občinah povečalo v povprečju za 11%. Leta 1981 so imele še 7% kmetijskega prebivalstva in v mestnih naseljih je bivalo 52,2% njihovega življa. V zadnjih desetih letih se je vrednost družbenega proizvoda povečala v mejah slovenskega povprečja, medtem ko se je nominalna vrednost narodnega dohodka na prebivalca povečala za šestkrat.

3) Pri naslednjih dveh tipih je selitvena bilanca negativna. V tretji tip, ki ima značilnosti zmerne depopulacije, smo uvrstili 19 občin, in sicer: Ajdovščino, Cerknico (4), Črnomelj, Dravograd, Gornjo Radgono, Kočevje, Laško, Litijo (4), Ljutomer, Mozirje, Mursko Soboto, Postojno, Ptuj, Ravne na Koroškem, Ribnico, Šmarje pri Jelšah (4), Trbovlje, Trebnje (4) in Zagorje. Iz prejšnjega desetletja je v tej skupini ostalo 15 občin, kar pomeni, da se njihov demografski razvoj ni bistveno spremenil v sedemdesetih letih. Za druge štiri občine je značilno, da se je njihov negativni selitveni saldo zmanjšal v tem času.

Območja tretjega tipa prebivalstvene rasti so zavzemala dobro tretjino republike, na katerih je leta 1981 živel 23,6% njenega prebivalstva (1971 še 25,1%). Imela so 64 ljudi na km². V sedemdesetih letih se je število prebivalcev teh občin povečalo za 3%, kar pomeni, da se je iz njih izselilo 36,6% naravnega prirastka. Leta 1981 je bilo v njihovih mestnih naseljih 31% ljudi, kmečkega življa pa 16,2%. Povprečna vrednost narodnega dohodka na prebivalca je bila za dobro četrtino pod slovenskim povprečjem (leta 1971 celo za 37% pod njim). V navedenih občinah sta se vrednosti družbenega proizvoda in narodnega dohodka povečali za več kot sedemkrat. Gradnja novih gospodarsko-proizvodnih obratov, ki je bila zaradi enakomernejšega in uravnoteženega razvoja zavestno preusmerjena v ta manj razvita območja Slovenije, je pospešila deagrarizacijo in omilila izseljevanje mladih ljudi.

4) Skupina osmih občin, med katerimi je tudi Ljubljana-Center, je imela negativno selitveno bilanco, ki je bila višja od vrednosti naravnega prirastka. To pomeni, da se je število njihovega prebivalstva zmanjševalo od popisa do popisa; v zadnjem desetletju se je zmanjšalo za 5,6%. Te občine smo uvrstili v tip močne depopulacije. Sestavljajo ga občine: Hrastnik (3), Idrija (3), Ilirska Bistrica, Lenart, Lendava, Ljubljana-Center, Ormož in Radlje ob Dravi. Leta 1981 so imele 8,2% prebivalstva SR Slovenije (1971 še 9,5%), ali povprečno 78 ljudi na km². Med prebivalstvom tega tipa je bilo še 14,8% kmečkega življa.

Precej drugačno sliko o globalnih značilnostih četrtega tipa prebivalstvene rasti dobimo, ako izločimo našo najbolj razvito občino Ljubljano-Center (podrobnosti prim. v tabeli). Po tem so to občine z najredkejšo poselitvijo (62 ljudi/km²) in imajo v povprečju manj kot četrtino v mestnih naseljih živečega prebivalstva. Delež kmetijskega prebivalstva je dvakrat višji od republiškega povprečja. Med zadnjima popisoma se je število prebivalstva zmanjšalo za 1,1%. Občine izrazito depopulacijskega tipa so imele kar za tretjino nižji narodni dohodek na prebivalca kot pa je znašal republiški povpreček. V zadnjem desetletju se je njegova vrednost povečala za sedem in polkrat. V tem se kaže prvi znanilec napredka z zagotovilom, da bodo ta območja ob hitrejšem gospodarskem razvoju lažje premagala svojo dosedanjo nerazvitost.

5) Tudi v zadnjem desetletju je bilo za Tolminsko značilno, da je imelo negativni naravni prirastek pa tudi izseljevanje je presegalo priseljevanje v tamkajšnja

naselja. Občino Tolmin smo uvrstili v izumirajoči tip prebivalstvene rasti. V zadnjih desetih letih se je število ljudi na Tolminskem zmanjšalo za 2,3% in ima tudi najnižjo gostoto poselitve (234 ljudi na 10 km²). Na posebnosti prebivalstvenega razvoja nas opozarja podatek, da je bilo leta 1981 v tolminski občini samo 5,5% kmetijskega prebivalstva, četrtina občanov pa je živila v mestnih naseljih (Bovec, Tolmin in Žabče). Od leta 1971 do 1981 sta se vrednosti družbenega proizvoda in narodnega dohodka povečali za šest in polkrat. Tudi njuni nominalni vrednosti, preračunani na 1 prebivalca, sta več kot za eno tretjino pod slovenskim povprečkom (1971 sta zaostajali za 32%). V nakazanem stanju se prav gotovo kažejo hude gospodarske posledice potresa 1976. leta.

III. Sestavine rasti števila prebivalstva

V zadnjem desetletju se je, v primerjavi s šestdesetimi leti, stopnja r o d n o s t i v SR Sloveniji zmanjšala za 7,4% in je znašala 16,3‰. Skoraj za eno petino se je zmanjšala v občinah Cerknica, Domžale, Dravograd, Grosuplje, Hrastnik, Logatec, Ptuj in Trebnje. V 12 občinah pa je bila rodnotost višja kot v letih 1961—1970. Najbolj se je dvignila v občinah Lendava, Ljubljana-Bežigrad, Nova Gorica, Piran in Postojna.

V desetletju 1971—1980 je bila najvišja rodnotost v Velenjski kotlini (20,3‰) ter v občinah Škofja Loka (19,1‰), Slovenj Gradec (18,9‰), Trzic in Zagorje (18,6‰). Najnižjo nataliteto so imele občine Hrastnik (13,5‰), Tolmin (13,6‰), Brežice in Trbovlje (13,7‰) ter Ljubljana-Center (13,8‰). Tudi po območjih osnovnih tipov prebivalstvene rasti je bila rodnotost zelo različna. Čim močnejša je bila rast števila prebivalstva, tem večja je bila stopnja rodnotosti (gl. tabelo in sliko 2). Območja z emigracijskimi težnjami so imela nižjo rodnotost kot priseljitveni predeli.

Izdelano: GIAM ZRC SAZU, 1984

Sl. 2. Stopnje natalitete v SR Sloveniji v desetletju 1971—1981 — Fig. 2. Natality Rates in the S.R. of Slovenia During 1971—1981

V desetletju 1971—80 je znašala stopnja umrljivosti 9,88‰, in se je v primerjavi z obdobjem 1961—70, ko je znašala 9,81‰, le neznatno povečala. V zadnjem desetletju je imelo 37 občin višjo umrljivost kot v šestdesetih letih, in samo v šestih se njena vrednost ni spremenila. Za desetino ali več se je dvignila umrljivost v 8 občinah, in sicer najmočneje v občinah Kočevje (od 7,2 na 9‰), Ilirska Bistrica (od 10,9 na 12,3‰), Črnomelj (od 9,5 na 10,7‰) in Gornja Radgona (10,5 na 11,8‰). Najvišja umrljivost je bila v tolminski (14,8‰), sevniški (13,6‰), sežanski (12,9‰), šmarski (12,7‰), ormoški in trebanjski občini (12,6‰). Najnižjo umrljivost so imela praviloma območja z naglo rastjo prebivalstva. Med nje uvrščamo tri ljubljanske občine (Šiška in Bežigrad po 6,4‰, Moste-Polje 6,6‰) pa Izolo (6,9‰), Velenje (7,3‰), Ravne (7,7‰) itd.

Precejšnje pa so razlike v stopnji umrljivosti med območji posameznih tipov prebivalstvene rasti. V priselitenih predelih je bila umrljivost pod slovenskim povprečjem. Tudi starostna sestava prebivalcev v območjih tretjega in četrtega tipa prebivalstvene rasti, kjer je znaten delež starejšega prebivalstva, je nemalo prispevala k manjši rodnosti in povečani umrljivosti.

Zaradi zmanjšane stopnje rodnosti in povečane umrljivosti se je vrednost naravnega prirastka v SR Sloveniji zmanjšala skoraj za eno petino v zadnjem desetletju, in sicer od 7,77‰ (v desetletju 1961—1970) na 6,4‰. Samo v 7 občinah je bil naravni prirastek v zadnjem desetletju višji kot v šestdesetih letih. Najbolj se je povečal v postojnski (od 4,1 na 5,5‰), goriški (4,8 na 5,5‰) in lenjavski občini (2,7 na 3,1‰). V večini slovenskih občin pa se je vrednost naravnega prirastka zmanjšala v obravnavanem desetletju. Na območjih sedmih občin se je biološka rast prebivalstva zmanjšala za 50% in več. Najizrazitejše se je zmanjšala v sevniški (od 4,9 na 1,5‰), osrednji ljubljanski (4,3 na 1,4‰), trebanjski (7,6 na 3,1‰) in ormoški občini (5,7 na 2,6‰).

Samo na Tolminskem je bil negativni naravni prirastek (-1,12‰) značilen za celotno desetletje. Toda nekatera druga območja so imela presežek umrlih nad številom rojenih le v posameznih letih (npr. Brežice 1980, Murska Sobota 1972, Ormož 1978 in 1980, Sevnica 1971, 1975 in 1976, Sežana 1973 in 1975).

Najnižji naravni prirastek prebivalstva so imele občine Sežana, Brežice, Ljubljana-Center in Sevnica (od 1,17 do 1,46‰), a na območjih devetih občin pa je presegel 10‰. Med temi še posebej izstopajo naselja Velenjske kotline (13‰; podrobnosti gl. na sliki 3).

Območja s hitrejšo rastjo števila prebivalstva so imela znatno višji naravni prirastek kot predeli z izselitvenimi težnjami.

Selitive neposredno vplivajo na rast števila prebivalstva ter na spremembe njegovih najrazličnejših sestavin. Selitvena bilanca nam kaže gospodarsko in socialno razvitost posameznega območja. V zadnjem desetletju se je stopnja selitvenega salda, v primerjavi z obdobjem 1961—70, povečala od 0,4 na 2,65‰. To kaže na izreden pomen selitev pri kakršnihkoli spremembah števila prebivalstva.

V desetletju 1971—80 je imelo 32 slovenskih občin (v letih 1961—70 le 14 občin), ki so zavzele 51% ozemlja SR Slovenije, presežek priselitev nad odselitvami. Najintenzivnejša priseljevanja so bila k razvitim območjem, ki so ponujala možnosti za zaposlitev v najrazličnejših dejavnostih.

Sl. 3. Stopnje naravnega prirastka v SR Sloveniji v desetletju 1971 — 1981 — Fig. 3. Rates of Natural Increase in the S.R. of Slovenia During 1971 — 1981

S selitvami se je zrahljala oziroma razbila nekdanja zelo homogena regionalna struktura prebivalstva na posameznem območju. Z njimi je povezana tudi socialna, zaposlitvena, poklicna in gospodarska mobilnost prebivalstva.

V začetku leta 1981 so imela naša naselja 52,8% domačega prebivalstva, vsi drugi so se priselili bodisi iz sosednjih naselij v okviru občine (19,1%), bodisi iz drugih predelov SR Slovenije (20,6%). Kar 5,9% prebivalstva SR Slovenije je prišlo iz drugih republik Jugoslavije in 1,65% iz tujine.

Selitve čedalje bolj odločilno vplivajo na pisano nacionalno sestavo prebivalstva naše republike. Iz desetletja v desetletje se namreč znižuje delež Slovencev na račun povečanega odstotka priseljencev iz drugih republik. Leta 1981 je bilo v SR Sloveniji devet desetih Slovencev (leta 1971 94% in 95,4% v letu 1961), preostali delež pa so sestavljali občani drugih narodnosti. Ob zadnjem popisu je bilo med prebivalstvom SR Slovenije 2,94% Hrvatov (2,4% in 1,98%; prvi podatek je za 1971 in drugi za leto 1961), 2,23% Srbov (1,19 in 0,86%), 1,39% Jugoslovancev (0,39 in 0,18%), 0,71% Muslimanov (0,19 in 0,03%), po 0,17% Črnogorcev (0,11 in 0,09%) in Makedoncev (0,09 oziroma 0,07%). Med zadnjima popisoma se je v SR Sloveniji najmočnejše povečalo število Muslimanov (+315%) in Makedoncev (104%), Srbov (106%), precej manjši pa je bil prirastek Črnogorcev (+63%), Albancev (+ 55%) in Hrvatov (+ 30%). Toda v tem času se je število Slovencev povečalo komaj za 5,5%.

Stopnja selitvene bilance se zmanjšuje od gospodarsko najbolj razvitih območij k manj razvitim predelom. Za priseljence so bile najbolj privlačne občine z močno

Sl. 4. Stopnje selitvene bilance v SR Sloveniji v desetletju 1971 — 1981 — Fig. 4. Rates of Migration Balance in the S.R. of Slovenia During 1971 — 1981

koncentracijo prebivalstva. Z zmanjševanjem gostote obljudenosti je tudi pojemale vrednost selitvenega salda (prim. tabelo). Z naraščanjem deleža mestnega prebivalstva se je stopnjeval presežek priselitev nad odselitvami. V tem pogledu so bile izjema občine, ki so imele od 15 do 25% mestnega prebivalstva: v desetletju 1971 - 80 je znašala njihova selitvena bilanca -1,32‰. Vsa druga območja pa so imela presežek priselitev nad odselitvami: ta je bil najvišji v občinah z več kot 75% mestnega prebivalstva (+6,89‰), najnižji pa v občinah z manj kot 15% mestnega življa (+0,04‰).

Stopnja deagrariziranosti prebivalstva je med pomembnejšimi usmerjevalci selitvenih tokov. Čim višji je bil delež nekmetijskega življa, tem močnejše so bile priselitve na takšna območja. Predeli z več kot 15% kmetijskega prebivalstva so imeli negativno selitveno bilanco. Skupina občin z več kot 25% kmetijskega življa je imela selitveno bilanco -3,2‰, območja med 15 in 25% pa -0,88‰. V predelih z manj kot 2,5% kmetijskega prebivalstva je selitvena bilanca znašala +6,9‰.

V desetletju 1971 — 80 se je število občin z negativno selitveno bilanco, v primerjavi z desetletjem pred njim, zmanjšalo od 46 na 28. V letu 1971 je živelo na območjih z negativnim selitvenim saldrom 58,4% prebivalcev naše republike, leta 1981 le 32,9%.

Podrobnejše primerjave med desetletjema 1961 — 70 in 1971 — 80 so pokazale naslednje: v zadnjih desetih letih se je v 18 občinah negativni selitveni saldo spremenil v pozitivnega. V petih občinah pa se je stopnja negativne selitvene bilance povečala (Gornja Radgona, Hrastnik, Idrija, Ljubljana-Center in Trbovlje), v 23 obci-

nah pa zmanjšala. Osem občin je imelo višji pozitivni selitveni saldo kot pa v letih 1961 — 70 in samo v šestih primerih se je zmanjšal. V zadnjem desetletju se je pozitivna selitvena bilanca najmočneje povečala v občinah Kamnik (od 0,1 na 6,6‰), Izola (0,8 na 7,8‰), Žalec (od 1,4 na 6,2‰) in Domžale (3 na 11,7‰).

Podrobnejše vrednosti selitvene bilance v zadnjem desetletju so prikazane na kartogramu (slika 4). Najizrazitejše izseljevanje je bilo iz občine Ljubljana-Center (−21,6‰), precej zmernejše pa iz občin Radlje ob Dravi (−8,2‰). V sedmih občinah je bila vrednost selitvenega salda nad 10‰, in sicer Ljubljana-Moste (19,9‰), Ljubljana-Bežigrad (18,5‰), Velenje (14,8‰), Vrhnika (13,6‰), Piran (12,1‰), Domžale (11,7‰) in Ljubljana-Šiška (10,4‰). Na območjih vseh petih ljubljanskih občin je selitvena bilanca znašala 7,3‰, kar je bilo še vedno nad slovenskim povprečkom (2,65‰).

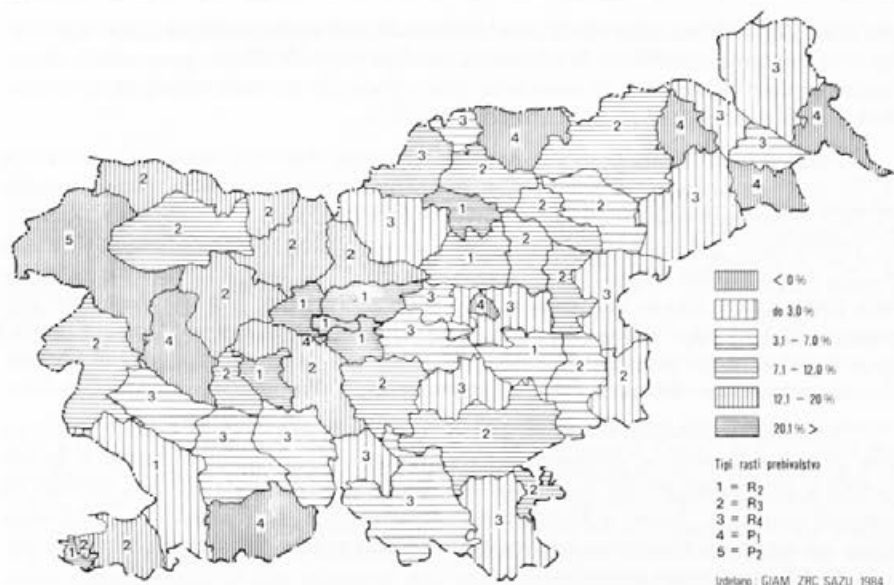
IV. Rast števila prebivalstva

Med letoma 1971 in 1981 se je število prebivalcev SR Slovenije povečalo za 164.727 oseb ali za 9,54%. K tej rasti je naravni prirastek prispeval 70,7% in selitve 29,3%. V kolikor bi na rast števila prebivalstva vplivala samo njegova biološka reprodukcija, potem bi se število ljudi v naši republiki povečalo le za 6,75%.*

Že pri označitvah posameznih osnovnih tipov rasti števila prebivalstva so bile nakazane njihove temeljne značilnosti in razlike. Na območjih z močno koncentracijo prebivalstva so k njegovi številčni rasti prispevale priselitve kar 58% in 42% naravni prirastek. V skupini občin z zmernejšo koncentracijo je bil naravni prirastek odločujoč pri povečanju števila prebivalstva: prispeval je 68%, medtem ko je presežek priselitev nad odselitvami soudeležen z 32%. V tretji skupini, ki ima značilne depopulacijske težnje, se je že tudi odselil del naravnega prirastka. Od njegove celotne vrednosti se je izselilo 37%, za preostalih 63% oziroma za 13.136 oseb pa se je povečalo število tamkajšnjega prebivalstva iz leta 1971. Območja četrtega tipa prebivalstvene rasti (občine močnega izseljevanja) so izgubila več ljudi, kot je znašal naravni prirastek, ki je bil pozitiven. Ob zadnjem popisu so imela naselja tega tipa manjše število ljudi kot leta 1971. Poleg celotnega naravnega prirastka (5.691 oseb) so izgubila še 9.213 ljudi in prav za toliko se je zmanjšalo število njihovega prebivalstva v zadnjem desetletju. Tudi v petem tipu prebivalstvene rasti, ki zajema Tolminsko, se je število ljudi zmanjšalo. K temu sta prispevali obe komponenti: presežek umrlih nad rojenimi in presežek števila izseljencev nad priseljenci. Pri tem ugotavljamo, da so selitve vendarle za spoznanje močnejše vplivale na zmanjšanje prebivalstva ob zgornji Soči kot pa njegova biološka reprodukcija.

Rast števila prebivalcev po občinah SR Slovenije v desetletju 1971 — 81 je prikazana na posebnem kartogramu (slika 5). Poleg povprečne stopnje povečanja šte-

* Podatki selitvene bilance, ki je bila izračunana posredno, in sicer na osnovi stanja števila prebivalcev ob popisu (31. marca) 1971 in 1981 ter naravnega prirastka v desetletju 1971 — 80, se nekoliko razlikujejo od dejanskega stanja. Zaradi lažje uporabnosti objavljenih podatkov vitalne statistike smo tudi v tem prispevku računali s podatki za celo leto 1971, seveda na račun izločitve podatkov prvega tromesečja 1981. V prvem tromesečju 1971 je znašal naravni prirastek 1981 oseb, v istem obdobju 1981. leta pa 1663 ljudi. Potemtakem smo pri obdelavi gradiva računali z naravnim prirastkom, ki je bil za 318 oseb, ali vzeto v celoti za 0,28% višji od dejanskega (116.140 preb.) stanja med zadnjima popisoma prebivalstva. Zato je tudi selitvena bilanca za 318 ljudi nižja od dejanske, ki znaša 48.587 oseb med popisoma prebivalcev 1971 in 1981. (Prim. tudi Natek, 1975, opombo 8 na strani 72.)

Sl. 5. Stopnje rasti števila prebivalstva v SR Sloveniji v desetletju 1971 — 1981 — Fig. 5. Rates of Population Growth in the S.R. of Slovenia During 1971 — 1981
(1 = R₂, 2 = R₃, 3 = R₄, 4 = P₁, 5 = P₂) = Osnovni tipi rasti prebivalstva (prim. sl. 1) — Basic Types of Population Growth (Cf. Fig. 1)

vila ljudi v posamezni občini, sta ovrednotena deleža obeh osnovnih komponent prebivalstvene rasti in prikazana je njuna neposredna vloga pri spremembah prebivalstva.

Leta 1981 je imelo le devet občin v SR Sloveniji manj prebivalcev kot 1971. Najmočnejše se je število prebivalcev znižalo v ljubljanski občini Center (−19,6%), medtem ko je imela večina drugih ob zadnjem popisu le za 1% manj ljudi kot deset let poprej. Na Tolminskem se je število prebivalcev zmanjšalo za 2,3%, v naseljih ormoške občine za 3%.

V zadnjem desetletju je poraslo število prebivalcev na več kot 85% slovenskega ozemlja. V 24 občinah je bila rast nad slovenskim povprečjem (9,54%) in v 23 občinah se je prebivalstvo povečalo za več kot eno desetino. Najintenzivnejša rast je bila na območjih dveh ljubljanskih občin, in sicer Bežigrada (34,6%) in Most (37,5%) pa v naseljih Velenjske kotline (31,1%), vrhniške (26,6%), šišenske (23,8%), domžalske (23,6%) in piranske občine (23,3%). Na območjih vseh petih ljubljanskih občin se je število prebivalcev povečalo v povprečju za 18,4% (podrobnosti prim. na sliki 5).

V. Sklep

Številni činitelji (npr. gospodarski, socialni, biološki, zdravstveno-prosvetni, psihološki in drugi) so vplivali na spremembe števila prebivalstva. Od njihove vloge je bila odvisna stopnja sprememb v najrazličnejših sestavinah prebivalstva. Vrednosti obeh temeljnih in osrednjih komponent (naravni prirastek in selitvena bilanca)

sta samo odsev vzročno-posledične soodvisnosti med sestavinami geografskega okolja oziroma pokrajnotvornimi činitelji. Danes je vloga družbeno-geografskih dejavnikov izredno pomembna in marsikdaj celo odločajoče pri vseh temeljnih spremembah števila prebivalcev na katerem koli območju.

Pregled rasti števila prebivalcev po posameznih območjih Slovenije v desetletju 1971 — 81 je pokazal naslednjo podobo: Najintenzivnejša rast je bila v Osrednji (15%) in Savinjsko-zgornjesotelski Sloveniji (10,1%), povsod drugod pa se je število prebivalcev povečalo pod republiškim povprečkom (Severovzhodna Slovenija 4,5%, Jugovzhodna 5,8% in Zahodna Slovenija 8%). Tudi v obsegu mezogerij je bila stopnja rasti števila prebivalstva zelo različna. Največja je bila v Koprskem primorju (19,4%) pa v ožji ljubljanski (17,95%) in osrednje-gorenski regiji (16,6%) pa v osrednji regiji Savinjske Slovenije (13,6%), zgornjegorenski regiji (12,3%) itd. Število prebivalcev Pomurja pa je v glavnem stagniralo; povečalo se je le za 0,8%.

V Osrednji Sloveniji ter savinjsko-sotelski regiji so selitve prispevale skoraj po dve petini, v Koprskem primorju eno tretjino ter v Jugovzhodni Sloveniji le še eno petino k celotnemu številu povečanja prebivalstva, preostali delež pa je odpadel na naravni prirastek. Edino v Severovzhodni Sloveniji je bila rast števila prebivalcev nižja od vrednosti njegovega naravnega prirastka; negativna selitvena bilanca je zajela 16,4% naravnega prirastka.

Gospodarske in socialne razlike med posameznimi območji so neposredno vplivale na stopnjo prebivalstvenih sprememb. V njih imajo čedalje vidnejšo vlogo nagli in razvejeni razvoj nekmetskih dejavnosti in njihove spremljajoče dejavnosti. To pa so tudi tisti dejavniki, ki s svojimi mnogovrstnimi učinki vnašajo nove sestavine v razvoj in podobo pokrajine.

Literatura in viri

- Crkvenčič, I., A. Malič, 1983, Neki pristupi u socijalnogeografskim istraživanjima. *Geographica Slovenica* 13, str. 47—59. Ljubljana.
- Jakoš, A. 1983, Socialnogeografska homogena območja v SR Sloveniji. *Geografski vestnik* LV, str. 61—72. Ljubljana.
- Natek, M., 1975, Osnovni tipi rasti prebivalstva v SR Sloveniji. *Geografski vestnik* XLVII, str. 55—74. Ljubljana.
- Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v SR Sloveniji 31. 3. 1981:
— Rezultati raziskovanj št. 282. Ljubljana 1982.
— Rezultati raziskovanj št. 306. Ljubljana 1983.
- Popis prebivalstva in stanovanj v letu 1971. Zvezni zavod za statistiko. Beograd:
— Knjiga VI.: Etnična, prosvetna in ekonomska obeležja prebivalstva. Beograd 1974.
— Knjiga IX.: Migracijska obeležja. Beograd 1973.
- Statistični letopis SR Slovenije XX. Ljubljana 1981.
- Statistični podatki po občinah SR Slovenije. Izdal Zavod SR Slovenije za statistiko. Ljubljana:
— I. zvezek: Družbeni produkt in narodni dohodek 1967 — 1971. Ljubljana 1973.
— VII. zvezek: Družbeni proizvod in narodni dohodek 1977 — 1981. Ljubljana 1983.
— XVIII. zvezek: Demografska statistika 1971 — 1975. Ljubljana 1976.
— XV. zvezek: Demografska statistika 1976 — 1980. Ljubljana 1981.
— XV. zvezek: Demografska statistika 1977 — 1981. Ljubljana 1982.

TYPES OF POPULATION GROWTH IN THE SOCIALIST REPUBLIC OF SLOVENIA DURING 1971 — 1981

Milan N a t e k

(Summary)

During the 1971 — 1981 decade the number of the inhabitants in the Socialist Republic of Slovenia increased by 9.5%, and the number of employed people from 572,814 to 794,829, i.e. by 38.8%. The average annual rate of growth of the employed population was twice higher (3.9%) than in the 1961—1971 decade, when it was 1.9%. The differences in the economic and social development among the individual regions in Slovenia are the principal cause and at the same time stimulation for the migration of people from the rural areas to towns and industrial centres, as well as for the increasing immigrations from the other republics of Yugoslavia.

In Slovenia in 1981 the percentage of commuters among the employed people was 61.3 (in 1961 39.1%, in 1971 48.8%). In the period from 1961 to 1981 the number of workers with jobs at the place of their permanent residence increased by 2.6%, and the number of commuters — daily migrants, but from 185,035 to 457,818, i.e. by 147.4%. All these structural changes have influenced on the changing of the physiognomy of settlements. These changes as outlined and the other ones, characteristic of the economic and social development of Slovenia during recent decades, have been determining the demographic development.

The basic types of population growth according to the communes of the S.R. of Slovenia were established on the basis of the natural increase and the migration balance. Also for the studied period in the S.R. of Slovenia five basic types of the growth population are characteristic (Cf. N a t e k, 1975, cf. Table and Fig. 1).

During that decade 32 communes (of the total number of 60) preserved the same type of population growth as they had had in the preceding decade (1961 — 1971). A detailed analysis of the material has shown that the migrations are becoming increasingly significantly active in the structure of population growth.

In the continuation, the article deals with the individual components which had a direct influence on the rate of population growth. During the 1971 — 1981 period the natality rate was 16.3‰, and as such by 7.4% lower from that in the preceding decade (Cf. Fig. 2). The mortality rate was 9.9‰, as such slightly higher than in the preceding decade (9.8‰). During the studied period as many as 37 communes had a mortality higher than that in the 1961 — 1971 decade. The natural increase amounted to 6.4‰, and was lower than during the 1961 — 1971 period (7.8‰, cf. Fig. 3). The migration balance increased from 0.4‰ to 2.65‰. Positive migration balance was recorded in 32 communes, occupying 51% of the Slovene territory. Most intensive immigration currents were directed to the economically developed areas (Cf. Fig. 4).

Since the 1971 census up to the census taken in 1981 the population of the S.R. of Slovenia increased for 164,727 persons. To this the natural increase contributed 70.7%, the remaining 29.3% coming from the migration balance. The rates of population growth according to communes are presented separately (Fig. 5), and here also the basic types of population growth are given. In 1981 9 of the Slovene communes had less inhabitants than ten years ago. On more than 85% of the S.R. of Slovenia the number of inhabitants had during the decade under discussion increased. The most vigorous growth was noted in the regions of Central Slovenia (15%), and in the region of the Savinja — Upper Sotla Slovenia (10.1%), while in the other macro-regions it was below the Slovene average (9.5%).